

צפון קוריאה – איראן – סוריה: מאפייניו הצבאיים של ציר הרשע

יורם עברון

אספקת טכנולוגיית הגרעין מצפון קוריאה לסוריה, אשר נחשפה לכאורה בעקבות פעולת חיל האוויר של ישראל בספטמבר אשתקד ובדיון שנערך לפני כחודש בקונגרס האמריקני, היא מרכיב אחד בלבד ביצוא הטכנולוגיה הצבאית מצפון קוריאה למדינות המזרח התיכון בכלל ולאיראן ולסוריה בפרט. למעשה, היצוא הצבאי מצפון קוריאה למזרח התיכון רב ומגוון, ובין האמצעים השונים שנכללים בו אפשר לציין מכירת טכנולוגיית טילים, העברת חומרים כימיים, טכנולוגיה גרעינית ואף סיוע לחזבאללה.

מצב זה אינו מעודד מבחינת ישראל משום שצפון קוריאה איננה מצייתת להסכמי בקרת נשק בין-לאומיים ואינה נמנעת מהעברת טכנולוגיות נשק להשמדת המונים. אופיו הקיצוני והמסוגר של המשטר הצפון קוריאני מחמיר את הבעיה עוד יותר, שכן שיקוליו, תהליכי קבלת ההחלטות שלו ושאר מרכיבי השלטון המשפיעים על פעולות המדינה אפופים חשאויות כבדה. מטרת המאמר היא לנסות ולהאיר את היבטיהן השונים של העברות הנשק והטכנולוגיה הצבאית מצפון קוריאה לאיראן ולסוריה, ובכך ליצור תשתית לדיון על אפשרויותיה ומגבלותיה של ישראל בהתמודדותה עמן.

המעורבות הצבאית של צפון קוריאה במזרח התיכון

יצוא הנשק מצפון קוריאה למזרח התיכון החל בשנות השמונים, ומדינות היעד כללו בתקופות שונות את לוב, תימן, מצרים, איראן וסוריה. כיום, בשל הלחץ הבינ-לאומי להפסקת הקשרים הצבאיים עם צפון קוריאה,¹ נותרו איראן וסוריה שותפותיה העיקריות, ושותפות זו ממקדת את העניין העולמי בקשריה של צפון קוריאה עם המזרח התיכון. מסיבה זו, ומכיוון שאיראן וסוריה נתפסות כמוקדי האיום החיצוניים העיקריים של ישראל, ישנה חשיבות עיקרית לקשר של צפון קוריאה עם שתי מדינות אלה.

ככל הידוע, שיתוף הפעולה הרחב ביותר של צפון קוריאה עם מדינות המזרח התיכון מתרחש בתחום הטילים הבליסטיים. ראשיתו של הקשר בשלהי מלחמת איראן-עיראק, עת נדרשה איראן להצטייד בטילים כתגובה למתקפת הטילים מעיראק. צפון קוריאה הייתה הספקית העיקרית שלה, ובזמן המלחמה ולאחריה סיפקה לה מאות טילי סקאד B (טווח 280-320 ק"מ). איראן, אשר אימצה מדיניות של הישענות עצמית, החליטה שבשל חשיבותם האסטרטגית עליה לרכוש יכולת עצמאית של פיתוח וייצור טילים. גם הפעם נרתמה צפון קוריאה (וכן סין ורוסיה) לעזרתה, ומילאה תפקיד מרכזי בהקמת

יורם עברון, חוקר
חבר, תכנית ניובאואר,
המכון למחקרי ביטחון
לאומי

סקאד C ו-12-18 משגרים, וכחלק ממנו העבירה צפון קוריאה לסוריה גם קו הרכבה וייצור, אשר כמה מהטילים הכלולים בעסקה הורכבו בו. בשנת 2000 טילי סקאד D, ומתוקף עסקה זו קיבלה סוריה כמה עשרות טילים.⁴ ולבסוף, צפון קוריאה גם מסייעת לסוריה ולאיראן בבניית מתקני אחסון תת-קרקעיים למערכות הטילים; עוזרת להן בתחזוקת מאגר הטילים; וחולקת עמן ידע מצטבר מניסויי הטילים שהיא עורכת.⁵ בסיכומו של דבר, איראן וסוריה פיתחו בעזרת צפון קוריאה את יכולות הייצור והמאגרים הגדולים ביותר של טילים בליסטיים במזרח התיכון, למעט ישראל.⁶

תחום נוסף שמדינות אלה משתפות בו פעולה הוא ככל הנראה הגרעין. מה תכולתו, היקפו ומשך הזמן של שיתוף הפעולה – על שאלות אלה קשה יותר להשיב, שכן המידע הקיים בנושא מוגבל מאוד.⁷ מה שבכל זאת ידוע הוא כי אף על פי שתכניות הגרעין של צפון קוריאה ואיראן מתקדמות לכאורה בנתיבים שונים – התכנית הצפון קוריאנית מבוססת על פלוטוניום והתכנית האיראנית על אורניום מועשר, ייתכן שיתוף פעולה טכנולוגי ביניהן. ראשית, תכניות הגרעין של שתי המדינות מבוססות גם על ידע ועל רכיבים שנרכשו מרשת ההפצה הלא חוקית של עבד אל-קאדר ח'אן, אבי תכנית הגרעין הפקיסטנית; שנית, קיים חשד שבד בבד עם תכנית הפלוטוניום ניהלה צפון קוריאה בחשאי גם תכנית המבוססת על העשרת אורניום.⁸ גורמים אלה, וכן העובדה ששאר הספקיות של תכנית הגרעין האיראנית (בעיקר רוסיה וסין) צמצמו מאוד את שיתוף הפעולה עמה בשל הלחץ הבין-לאומי, מעוררים חשד שצפון קוריאה ואיראן מקיימות קשר גם בתחום הגרעין. ואכן, נשמעו הערכות שצפון קוריאה העבירה לאיראן ידע וחומרים גרעיניים.⁹

אשר לשיתוף הפעולה הגרעיני של צפון קוריאה עם סוריה, על פי המידע שנחשף בארצות הברית בחודש אפריל האחרון עולה כי ראשיתו עוד ב-1997

תשתית תעשייתית לייצור טילי סקאד B (שהאב 1 בכינויו האיראני), ומאוחר יותר גם סקאד C (שהאב 2, טווח 500-600 ק"מ). הטילים נכנסו לשירות מבצעי, אך איראן נותרה תלויה ביבוא רכיבים קריטיים לייצורם. שיתוף הפעולה הבא שנערך בין השתיים היה בפיתוח הטיל שהאב 3, המבוסס על הטיל הצפון קוריאני נודונג 1 (כ-1,300 ק"מ), ובעשור האחרון איראן מסתייעת בצפון קוריאה לפיתוח הטיל שהאב 4, המבוסס בין היתר על הטיל הצפון קוריאני טאיפו-דונג 1 (2,000 ק"מ) או טאיפו-דונג

2 (כ-10,000 ק"מ) אשר על פי דיווחים, השתתפה איראן במימון פיתוחם.² מלבד זאת, השתיים משתפות פעולה בפיתוח גרסה מתקדמת של טיל השיוט הסיני C-802, ובו בזמן צפון קוריאה ממשיכה למכור לאיראן טילים מתקדמים: לדוגמה, בשנת 2006 היא העבירה לה 18 טילי BM-25 בעלי טווח של 2,000 ק"מ.³

מסלול דומה של רכישת ארסנל ויכולת ייצור טילים בליסטיים עברה גם סוריה. ב-1990 חתמו דמשק ופיונגיאנג על חוזה למכירת 150-200 טילי

היעדים והשיקולים של צפון קוריאה

היעדים והשיקולים המנחים את החלטותיה של צפון קוריאה בתחום הפצת הנשק לאיראן ולסוריה מגוונים למדי, אך כדי למקד את הדיון אפשר לרכז בשתי קבוצות עיקריות: השגת משאבים כלכליים וקידום תכניות פיתוח צבאיות.

נתונים רשמיים על כלכלתה של צפון קוריאה אינם מתפרסמים, אולם די אם נציין שמדובר בכלכלה הריכוזית והסגורה בעולם, וודאי אחת החלשות בו. התל"ג לנפש במדינה הוא 1,800 דולר, ההוצאה הציבורית שלה מוערכת בשלושה מיליארד דולר (לשם ההשוואה, ההוצאה בישראל, אשר אוכלוסייתה היא שליש מאוכלוסיית צפון קוריאה, היא כשישים מיליארד דולר), והיקף סחר החוץ שלה מוערך בחמישה מיליארד דולר בשנה (בישראל – כמאה מיליארד דולר).¹³ מלבד זאת, בשל חולשתה התעשייתית והחקלאית של צפון קוריאה היא מתקשה להגדיל את הכנסתה, והתמורות הפוליטיות שחלו בברית המועצות לשעבר ובסין החלישו את תמיכתן הכלכלית בה ואת נכונותן לספק לה מקורות אנרגיה מסובסדים. נסיבות אלה מסכנות את משטרו של קים ג'ונג-איל, אשר המשך קיומו תלוי בהבטחת רמת החיים של האליטה ובאספקת צרכיה הבסיסיים של האוכלוסייה.¹⁴

לכן פיונגיאנג נאלצת לפתח מקורות הכנסה לא שגרתיים (ובהם הפצת דולרים מזויפים, סחר בסמים וייצור סיגריות ותרופות מזויפות, הנעשים בחסות השלטון ותוך כדי שיתוף פעולה עם ארגוני פשע אזוריים),¹⁵ ולמצוא ספקים חלופיים של מקורות אנרגיה. שיתוף הפעולה הצבאי עם איראן, ודרכו גם עם סוריה וחזבאללה, משרת את היעדים הללו. כפי שמראה טבלה 1, יצוא הנשק מכניס בממוצע עשרות מיליוני דולרים בשנה, ואף יותר (סביר להניח שההכנסות מיצוא צבאי גבוהות מהמצוין בטבלה, שכן נתוניה כוללים העברת מערכות נשק קונבנציונליות וטילים בלבד, ולא מכירת ידע, העברת

ובמסגרתו סיפקה צפון קוריאה לסוריה ידע טכנולוגי לבניית כור לייצור פלוטוניום. ידע זה כלל תכניות לבניית הכור, ייעוץ של מומחים והעברת ציוד וחומרים. בעת הפצת הכור על ידי ישראל בנייתו כמעט הושלמה, ועל פי הערכות מסוימות ניתן היה להתחיל בהפעלתו תוך זמן קצר.¹⁰

ולבסוף, שיתוף פעולה צבאי מתקיים בין צפון קוריאה לאיראן ולסוריה גם בתחומי הנשק הקונבנציונלי והטרור. מקרה אחד שהתפרסם בהקשר זה הוא תפיסת מערכות הגנה אווירית שנשלחו מצפון קוריאה לסוריה. המשלוח, אשר נתפס בספטמבר 2006 על ידי קפריסין, הכיל על פי הדיווחים גם רכיבים שיכולים לשמש למשגרי טילים.¹¹ מקרה אחר, אשר הובלט בדו"ח שחובר עבור הקונגרס האמריקני, הוא הסיוע הצבאי אשר צפון קוריאה מגישה לחזבאללה, שפועל כידוע בחסות איראן וסוריה.¹² על פי הדו"ח, הקשר ביניהם מתקיים מאז שלהי שנות השמונים, אז אומנו והוכשרו פעילי חזבאללה בכירים בצפון קוריאה במשך כמה חודשים. לאחר שנת 2000 התרחב שיתוף הפעולה, ומומחים מצפון קוריאה הגיעו ללבנון כדי להדריך את פעילי חזבאללה בבניית מחילות ובונקרים תת-קרקעיים. במלחמת לבנון השנייה התברר כי אכן מילאו מערכים תת-קרקעיים אלה ("שמורות טבע", כפי שכונו בצה"ל) תפקיד חשוב באופן לחימתו של חזבאללה.

תרומה נוספת שהדו"ח מייחס לצפון קוריאה היא סיוע בבניית כוח הטילים של חזבאללה. לפי הדו"ח, הטילים ששיגר חזבאללה לישראל במלחמת לבנון השנייה הורכבו באיראן מרכיבים שמקורם בצפון קוריאה. אמנם במקרה זה הקשר הצפון קוריאני אינו ישיר כבדוגמאות הקודמות, ואפשר אף לטעון שצפון קוריאה לא הייתה מודעת לכך כלל, אולם בשל הקשרים ההדוקים בין שלושת הצדדים ובשל החשיבות שמדינות מייחסות לסוגיית "המשתמש הסופי" (end user) של מערכות הנשק אשר הן מייצאות, קשה להניח שהטילים הועברו לחזבאללה ללא הסכמת פיונגיאנג.

טבלה 1: יצוא נשק מצפון קוריאה למזרח התיכון, 1990 – 2006 (מיליוני דולרים)

סך הכול	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996	1995	1994	1993	1992	1991	1990	
איראן	424								2	4	4	9	9	148	132	111	4	
סוריה	415			13	13	13	13				21	43	43	53	96	96		
סך הכול			13	13	13	13	13		2	4	25	52	52	201	228	207	4	

מקור: SIPRI Arms Transfers Database, in: <http://armstrade.sipri.org>

נסיבות מדיניות אלה מקרבות ביניהן גם מבחינה אסטרטגית. בשל עמדותיהן המדיניות הנוקשות של שלוש המדינות הן נתונות ביריבות צבאית קשה עם מדינות האזור שבו הן מצויות, וארצות הברית אף מאיימת עליהן במשתמע. יכולתן להתמודד עם איומים אלה קטנה למדי, שכן משאביהן הכלכליים והטכנולוגיים מוגבלים, ובניית כוח צבאי סדיר שיהווה משקל נגד לצבאות שמולם הן ניצבות עלולה למוטטן. בנסיבות אלה נראה ששלוש המדינות אימצו אסטרטגיה א-סימטרית של בניית כוח הרתעה המבוסס, חלקית לפחות, על תקיפת נקודות התורפה של היריב. מרכיבים מרכזיים באסטרטגיה זו הם הצטיידות באמצעי לחימה המסבים פגיעה קשה בעורף היריב (בין היתר, בראשי קרב לא קונבנציונליים) ובטילי קרקע-קרקע, אשר נושאים אמצעי לחימה אלה לתחומי מדינות האויב. פיתוחו של מכלול אמצעים זה אינו פשוט, אך הוא חוסך משלוש המדינות הנדונות את הצורך לקיים מרוץ חימוש סימטרי (מבחינה כמותית ואיכותית) עם יריבותיהן, מרוץ שאף לא אחת מהן מסוגלת לעמוד בו.

במצב זה, נקיטת אסטרטגיה צבאית דומה יוצרת עבורן כר לשיתופי פעולה. הסכנה לקיומו של המשטר הצפון קוריאני – בייחוד החשש ממתקפה מצד ארצות הברית – היא שהניעה אותו לפתח את תכניות הגרעין והטילים. אולם, הלחץ הבין-לאומי המופעל על המדינה מקשה עליה לקדם תוכניות אלה,

חלקים, שיתוף פעולה בתחומים לא קונבנציונליים, משלוחי נשק מוסווים וכיוצא באלה; מבטיח את אספקת הנפט מאיראן; משמש את צפון קוריאה למחיקת חובותיה לטהרן; ומשמש אמצעי תשלום לנפט שהיא רוכשת ממנה.¹⁶

תועלת נוספת שפיונגיאנג מפיקה משיתוף הפעולה הצבאי עם איראן ועם סוריה היא קידום תכניות הנשק שלה. בין צפון קוריאה מצד אחד לאיראן וסוריה מן הצד האחר קיים דמיון מועט מבחינה היסטורית, אידיאולוגית ותרבותית. מנגד, הנסיבות הפוליטיות והאסטרטגיות שנוצרו במערכת הבין-לאומית מאז שנות התשעים יצרו ביניהן מכנה משותף. מבחינה פוליטית, התנגדותן של שלוש המדינות לסדר העולמי שארצות הברית מנסה להוביל הציבה אותן יחדיו בקבוצת המשטרים הריכוזיים והמבודדים בעולם. למעשה, נראה שסוריה תופסת את מקומה של עיראק כצלע השלישית ב"ציר הרשע" עליו הכריז הנשיא בוש ב-2002, ציר שנחשב אחד האיומים העיקריים על הזירה הבין-לאומית, וחברותיו – בעיקר צפון קוריאה ואיראן – נתונות ללחץ בין-לאומי חזק לשנות את אופי משטריהן ואת דרך התנהלותן. כניעה לתביעה זו נתפסת בעיניהן כאיום על המשך קיום המשטרים, סכנה לשאיפותיהן ולמעמדן האזורי, ובמקרה של צפון קוריאה אף סכנה להמשך קיומה של המדינה כישות פוליטית ריבונית.

משמעויות

המצב שתואר עד כה יצר שותפות גורל מסוימת בין צפון קוריאה לאיראן ולסוריה. שלוש המדינות מצאו את עצמן מתעמתות עם לחץ בין-לאומי שארצות הברית מובילה – לחץ אשר היענות לדרישותיו תסכן את הישרדות משטריהן – ומנגד, המשך העימות מתיש את כוחן. מה שמסבך עבורן את המצב עוד יותר הוא האופן בו ארצות הברית, אשר ממלאת תפקיד מרכזי בשתי הזירות האזוריות, מנהלת אסטרטגיית מאבק שונה מול איראן וצפון קוריאה: עם פיונגיאנג מנהלת ארצות הברית משא ומתן גלוי וממוסד (כאמור, ב"שיחות השש"), ואילו מול טהרן היא מגלה נוקשות רבה יותר, מסרבת לכאורה לדון עמה ישירות כל עוד היא ממשיכה בתכנית העשרת האורניום, ואף אינה פוסלת את עצם קיומה של האופציה הצבאית.²¹ סיבות אפשריות לכך הן: (א) בשל שליטתה של איראן בעתודות הנפט ומעמדה במפרץ הפרסי, וושינגטון רואה בה סכנה גדולה יותר לאינטרסים של ארצות הברית; (ב) נראה שמחויבותה של איראן לתכניתה הגרעינית חזקה מזו של צפון קוריאה; (ג) הפעלת כוח צבאי נגד צפון קוריאה צפויה לגבות מחיר גבוה מדי בשל החשד שהצטיידה זה מכבר בנשק גרעיני ומכיוון ששותפותיה של ארצות הברית ל"שיחות השש" מתנגדות לכך.²² מנגד, מנקודת המבט של הפצת הנשק הגרעיני בעולם, צפון קוריאה נתפסת כמדינה מסוכנת אף מאיראן, שכן קיים חשש כי היא חסרת עכבות ותמורת בצע כסף לא תירתע אף מהעברת פצצות גרעיניות,²³ דבר שככל הידוע הוא חסר תקדים.

עניין זה מעביר את אור הזרקורים לארצות הברית, אשר ממלאת תפקיד מרכזי בכל הזירות הרלוונטיות. הפצת הנשק מצפון קוריאה למזרח התיכון היא תוצאה משנית של שני תהליכים רחבים יותר המשיקים זה לזה: התהליך הראשון הוא מאבק ההישרדות של הנהגת צפון קוריאה, מאבק אשר אפשר לראות בו את שרידיה האחרונים של המלחמה הקרה; והתהליך השני הוא מאבקה של

שכן הניסויים שהיא עורכת לשם כך גוררים ביקורת בין-לאומית וסנקציות המגבילות את יכולתה לייבא את הרכיבים והחומרים הנחוצים לתוכניות הללו.¹⁷ בהקשר זה שיתוף הפעולה עם איראן ועם סוריה מתגלה כבעל ערך. ראשית, בהיבטים הטכנולוגיים. השימוש המבצעי של איראן בטיילים שקיבלה מצפון קוריאה בעת המלחמה עם עיראק, נכונותה לאפשר ניסויי טילים צפון קוריאניים באתרי הניסויים שלה ושיתוף צפון קוריאה בנתונים שהפיקה מניסויי הטיילים שערכה בעצמה סיפקו לפיונגיאנג ידע רב ומשמעותי. מלבד זה, שיתוף הפעולה הצבאי עם איראן סייע לממן – חלקית לפחות – את תכניות הפיתוח הצבאי שלה. ולבסוף, מספרם הרב של הטיילים שרכשו איראן וסוריה אפשר את העברת מערך הייצור של צפון קוריאה לשלב חדש, אשר הביא לידי ביטוי את יתרון הגודל.¹⁸ שנית, על פי דיווחים שפורסמו בעיתונות, ישנה אפשרות שצפון קוריאה מסתירה או מוכרת בסתר לאיראן ולסוריה מתקנים וחומרים גרעיניים שהתחייבה להשמיד במסגרת המשא ומתן עם ארצות הברית ושאר עמיתותיה ל"שיחות השש" (דרום קוריאה, סין, יפן ורוסיה), המתנהל מאז 2002 על פירוק תוכניתה הגרעינית.¹⁹ אף על פי כן, ברור לצפון קוריאה ששיתוף הפעולה עם איראן ועם סוריה צריך להתנהל בזהירות, שכן חשיפתה בפומבי כמפיצת נשק לא קונבנציונלי עשויה להזיק למשא ומתן השברירי שהיא מנהלת עם ארצות הברית ועם עמיתותיה ב"שיחות השש". בטקטיקת "ההליכה על הסף" שהיא נוקטת, חשיפה זו עלולה להתברר כמשיכה אחת יותר מדי של החוט הדק הקושר את התהליך כולו, וההישגים שהשיגה עד כה, ובראשם קיום משא ומתן ישיר עם ארצות הברית, יישללו ממנה. דילמה זו ברורה כמובן לצפון קוריאה ולאיראן כאחת, ולכן לצד שותפות הגורל שגזרו עליהן הנסיבות, הן גם בוחנות היטב זו את מהלכיה של זו ומגלות חשד האחת ברעותה.²⁰

של הדינמיקה ביחסים בין צפון קוריאה לאיראן ולסוריה, ולהגדרת אפשרויות הפעולה בנושא. מלבד זאת, על ישראל לפעול לכך שהיבטיה המזרח-תיכוניים של בעיית צפון קוריאה יזכו לתשומת הלב הראויה מצד הגורמים הבינלאומיים העוסקים בה (ובעיקר ארצות הברית) ויילקחו בחשבון על-ידם. את זאת היא יכולה לעשות, בין היתר, על ידי כך שתצביע בפניהם על האופן בו שיתוף הפעולה בין פיונגיאנג לטהרן, ואולי גם לדמשק, מקדם את תוכניות ההתחמשות הצפון קוריאניות. במילים אחרות, הפצת הטכנולוגיה הצבאית מצפון קוריאה לאיראן ולסוריה איננה מהלך חד-סטרי שתוצאותיו נוגעות למזרח התיכון בלבד, אלא תהליך מעגלי אשר משפיע גם על שכנותיה ויריבותיה של צפון קוריאה.

הערות

- 1 ביטוי ללחץ זה הוא החלטות מועצת הביטחון של האו"ם האוסרות יצוא ויבוא נשק מצפון קוריאה. ראו את החלטה 1695 מיולי 2006 ואת החלטה 1718 מאוקטובר 2006.
- 2 על פי דיווחים שונים, הסכמים שחתמה איראן עם צפון קוריאה ב-1985 וב-1992 כללו סיוע במימון תכניות פיתוח הטילים. בשל מיעוט המידע בנושא קשה להעריך את הסכומים שהוקצו לתכניות הפיתוח ואת תכליתו המדויקת של הסיוע. ראו: Daniel A. Pinkston, *The North Korean Ballistic Missile Program* (Carlisle: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2008), pp. 16-18; Mark Fitzpatrick, "Iran and North Korea: The Proliferation Nexus", *Survival*, 48(1) (Spring 2006), pp. 62-64.
- 3 Ibid.
- 4 "Report: Syria advised by North Korean chemical arms experts", *Haaretz*, 19 Feb. 2008, www.haaretz.com/hasen/spages/928122.html
- 5 Michael Sheridan, "A Tale of Two Dictatorships: The Links between North Korea and Syria", *Times Online*, 16 September 2007, in: www.timesonline.co.uk/tol/news/world/asia/article2452356.ece
- 6 קביעה זו מבוססת על נתוני המאזן הצבאי במזרח התיכון (2007) של המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS). אשר למאגר הטילים של ישראל, ראו:

איראן לשימור ערכי הנהגתה וביסוס מעמדה האזורי, מאבק שבמידה מסוימת סוריה קשורה אליו. הדמיון בין שני התהליכים חלקי בלבד, שכן כל אחד מהם מתרחש בנסיבות שונות וייחודיות. עם זאת, קווי המתאר הבסיסיים של התהליכים דומים דיים כדי להכליל את שלושת השחקנים העיקריים הניצבים מול ארצות הברית במקשה אחת המעמידה אותם בלחצים קשים ביותר. לחצים אלה הם שדחפו אותם לבסוף לשיתוף פעולה עתיר סיכונים מבחינתם, אשר ספק אם היה ננקט בצורתו הנוכחית גם בנסיבות אחרות. במרחב זה ארצות הברית צריכה לתמוך, אגב התייחסות לאופן שפעולות ולחצים אשר היא מפעילה במזרח אסיה משפיעים על התקדמות המאמץ במזרח התיכון, ולהפך. בשל המכלול המורכב של הסיכונים, הלחצים והאינטרסים הקיימים עבורה בכל אחד מהאזורים, הדבר אינו פשוט.

הנפגעת המידית משיתוף הפעולה בין פיונגיאנג לטהרן ולדמשק היא כמובן ישראל, אשר מזוהה ישירות או בעקיפין עם העימותים שבגללם ננקט שיתוף פעולה זה. מלבד העוינות הקשה והישירה שקיימת בין ישראל ובין איראן וסוריה על רקע אידאולוגי וטריטוריאלי, היא גם מזוהה כבעלת הברית קרובה של ארצות הברית. זיהוי זה יוצר בסיס ערכי לשיתוף הפעולה הצבאי בין צפון קוריאה לאיראן ולסוריה, אשר מעורר זיכרונות מסוימים לתמיכת הגוש הסובייטי במאבק הערבים בישראל בעת המלחמה הקרה. הדמיון כמובן חלקי ביותר, וודאי שאין זה הגורם העיקרי לשיתוף הפעולה ביניהן. עם זאת, אין לשלול לגמרי את הרלוונטיות של גורם זה, שכן הוא מסייע למשל להסביר את הסיוע הצפון קוריאני לחזבאללה. לפיכך נכון תעשה ישראל אם לא תסתפק במעקב אחר השלב האחרון של הפצת הנשק מצפון קוריאה למזרח התיכון – כלומר, העברות הנשק גרידא – אלא תבחן בקפדנות גם את התהליכים העומדים בשורש העניין. בחינה זו, אשר מוקדיה מצויים באזור מזרח אסיה וביחסי "מדינות השש", היא אחד התנאים להבנה ולחיזוי

- Iran-Pulse*, 10 (26 February 2007), p. 2 (hence: Levkowitz, "Iran and North-Korea").
- 17 למשל, החלטות מועצת הביטחון 1695 ו-1718 התקבלו בעקבות ניסויי טילים וניסויי גרעיני שערכה צפון קוריאה ב-2006, ואילו ניסוי הטילים שערכה באוגוסט 1998 גרר החלטה של יפן שלא להשתתף במימון כור גרעיני לצורכי שלום אשר הובטח לפיונגיאנג בהסכם שגובש עמה ב-1994. ראו הערה 1 לעיל, וכן: "World: Asia-Pacific: Anger at North Korean missile launch", *BBC News*, 1 September 1998, in: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/161513.stm>
- 18 לפרטים ודוגמאות לשיתופי הפעולה הטכנולוגיים שצוינו ראו: אפרים קס, **מן הטרור ועד הגרעין: משמעותו של האיום האיראני** (תל-אביב: משרד הביטחון, ההוצאה לאור ומרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, 2004), עמ' 214; Levkowitz, "Iran and North-Korea", pp. 1-2.
- 19 לעצם קיומן של אפשרויות אלה ראו: יואב שטרן, "דיווח: צפון קוריאה וסוריה משתפות פעולה בהקמת מתקן גרעיני", **הארץ**, 17 באוקטובר 2007.
- 20 Fitzpatrick, "Iran and North Korea," p. 66.
- 21 חדשות ערוץ 10, 15 במאי 2008; יוסי מלמן, "נחשף ערוץ מגעים חשאי בין אמריקאים לאיראנים", **הארץ**, 15 באפריל 2008; אמילי לנדאו ורם ארז, "הממד הגרעיני של 'ציר הרשע': אסטרטגיות שונות לאיומים שונים", **עדכן אסטרטגי** 6 מס' 1 (מאי 2003), עמ' 7-13.
- 22 Okmin Chung, "U.S. Approaches toward the Two Remaining 'Evils'", *The Korean Journal of Defense Analysis*, 17(1) (Spring 2005), pp. 195-198.
- 23 ניר רייכנטל, "האיום הגרעיני ממזרח קרוב מתמיד", *ynet*, 18 בינואר 2008, www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3494304,00.html
- <http://www.inss.org.il>
- 7 בהקשר זה ראו: אמילי לנדאו, "סוריה, ה-6 בספטמבר 2007: ישראל ולקחי הניסיון האיראני", **עדכן אסטרטגי**, 10 מס' 3 (נובמבר 2007), עמ' 12-11.
- 8 Wade L. Huntley, "Rebels without a cause: North Korea, Iran and the NPT", *International Affairs*, 82(4) (2006), p. 723.
- 9 ברק רביד, "חשש: גרעין צפון קוריאה באיראן", **הארץ**, 7 באפריל 2008.
- 10 "Background Briefing with Senior U.S. Officials on Syria's Covert Nuclear Reactor and North Korea's Involvement", 24 April 2008, in: www.cfr.org/content/publications/attachments/NKSyriapdf.pdf
- 11 GlobalSecurity.org, in: www.globalsecurity.org/wmd/library/news/syria/2006/syria-060911-voa01.htm.
- 12 Larry Niksch and Raphael Perl, *CRS Report for Congress: North Korea: Terrorism List Removal?* (Washington: Congressional Research Service, December 2007), p. 18.
- 13 The World Bank, in: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:20421402~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419,00.html#IDA>
- U.S. Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, in: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook
- 14 Andrew J. Coe, "North Korea's New Cash Crop", *The Washington Quarterly*, 28(3) (Summer 2005), p. 74.
- 15 Raphael Perl and Dick K. Nanto, *CRS Report for Congress: North Korean Crime-for-Profit Activities* (Washington: Congressional Research Service, February 2007).
- 16 Alon Levkowitz, "Iran and North-Korea Military Cooperation: A Partnership within the 'Axis of Evil'",